

Izokrat: *Panegirik*

Prevedla Nataša Martina Pintarič

[1] Velikokrat sem se začudil nad tistimi, ki so prvi sklicali praznovanje in ustanovili športna tekmovanja, ker so imeli telesne uspehe za vredne nagrad, nobene časti pa niso dodelili tistim, ki so si zasebno prizadevali za skupno dobro in izurili svoj razum, tako da bi lahko koristili tudi drugim. [2] Tem bi bilo primerneje posvetiti pozornost. Če bi namreč atleti dobili dvakrat tolikšno moč, ne bi drugi pridobili ničesar, če pa bi postal razumen en mož, bi imeli korist od njegove preudarnosti vsi, ki bi je želeli biti deležni.

[3] Zaradi teh reči pa nisem izgubil upanja in vsega pustil vnemar, ampak sem, ker sem ocenil, da bo primerna nagrada zame slava, ki bo izšla iz tega govora, prišel, da bi svetoval glede vojne proti barbarom in medsebojne sloge. Dobro vem, da so mnogi izmed tistih, ki trdijo, da so sofisti, planili nad to snov, [4] a hkrati upam, da jih bom tako zelo prekašal, da se bo zdelo, kot bi o teh rečeh še nikdar ne bilo nič povedano. Hkrati pa sem bil prepričan, da so izmed govorov najlepši tisti, ki govorijo o najpomembnejših rečeh, ki najbolj razkrijejo večino govornikov in najbolj koristijo poslušalcem – in ta je eden takšnih. [5] Nadalje: pravi trenutek še ni minil, tako da bi bilo zdaj brezploдно misliti na to. Kajti govoriti moramo nehati tedaj, ko se kake razmere dopolnijo in se ni več treba posvetovati o njih ali ko človek vidi, da je govor dosegel cilj, tako da drugim ni preostala nobena možnost, da bi lahko sploh še kaj dodali. [6] Kako namreč ne bi premišljevali in razpravljali o tej zadevi, ki nas bo, če bo pravilno razrešena, odrešila medsebojnega vojskovanja, trenutnega nemira in najhujših nesreč, dokler zadeve potekajo enako kot prej, kar je bilo doslej že povedano, pa je nezadostno?

[7] Poleg tega pa: če ne bi bilo mogoče nikakor drugače pojasniti istih reči kot na en sam način, bi kdo res mogel pomisliti, da je odveč, če govorec utruja poslušalce, tako da znova govori na enak način kot oni prej. [8] Ker pa imajo govori tako naravo, da je mogoče o istih rečeh razglabljati na mnogo načinov in napraviti velike reči majhne, majhnim pa nadeti veličino ter stare

reči povedati na novo in o tistih, ki so se zgodile pravkar, spregovoriti v starodavnem slogu, se ne smemo izogibati temam, o katerih so že prej govorili drugi, ampak je treba poskusiti to povedati bolje od njih. [9] Kajti pretekla dejanja so skupna zapuščina nas vseh, uporabiti jih v pravem trenutku, za vsako vzbuditi primerna občutja in jih lepo razporediti v besede, to pa pritiče resnično modrim. [10] Menim, da bi tako druge večšine kot tudi govorniška filozofija najbolj napredovale, če ljudje ne bi občudovali in spoštovali začetnikov dejavnosti, ampak tudi tiste, ki katero od njih opravljajo najbolje, ter ne tistih, ki skušajo govoriti o rečeh, o katerih ni prej govoril nihče, ampak tiste, ki znajo o njih povedati tako, kot ne bi mogel nihče drug.

[11] Pa vendar nekateri grajajo tiste govore, ki prekašajo sposobnosti navadnih ljudi in so zelo skrbno izoblikovani; celo v tako hudi zmoti so, da govore, sestavljene z namenom, da bi bili odličnejši, merijo po pravdarskih govorih v zasebnih sporih, kot da bi bilo treba oboje imeti za enake, ne pa ene za jasne, druge pa za slavilne, ali kot da sami vidijo pravo mero, tisti, ki zna prodorno govoriti, pa ne bi zmoželi povedati preprosto. [12] Prav nič nam ni skrito, da takšni hvalijo tiste, ki so jim blizu. Jaz na take ljudi nič ne dam, mar pa mi je za tiste, ki ne bodo sprejeli ničesar neskrbno izrečenega, ampak bodo nezadovoljni s tem in bodo v mojih govorih iskali kaj takega, česar pri drugih ne bodo našli. Zaradi teh bom, potem ko se bom še malce pobahal, izvedel govor o naši temi. [13] Kajti vidim, da drugi v uvodu mehčajo poslušalce in se opravičujejo za to, kar imajo namen povedati, ter pravijo ali da so imeli le malo časa za pripravo ali pa da je težko najti besede, enakovredne veličini teme. [14] Če pa jaz ne spregovorim na način, vreden teme, mojega ugleda in časa – ne le tega, ki sem ga porabil za govor, ampak tudi vsega, ki sem ga preživel – zahtevam od vas: ne imejte nobene milosti, ampak me zasmehujete in zaničujete. Kajti ničesar takega ni, kar bi me doletelo nezaslužno, če nisem nič boljši od drugih, pa vseeno dajem tolikšne obljube.

[15] To naj torej zadošča o mojih osebnih zadevah. Kar pa se tiče skupnih zadev, obstajajo takšni, ki takoj, ko nastopijo, poučujejo, da je treba zgladiti medsebojne sovražnosti in se obrniti proti barbaru, in pripovedujejo o nesrečah, ki so prišle nad nas zaradi medsebojnega vojskovanja, ter o koristih, ki bodo izšle iz bojnega pohoda nadenj. [16] Ti govorijo po resnici, ne začenjajo pa tam, kjer bi se to dalo najbolj narediti. Eni izmed Grkov so namreč pod našo, drugi pa pod spartansko oblastjo. Ureditvi, v skladu s katerima upravljajo državi, tako ločujeta večino izmed njih. Kdor torej misli, da bodo drugi skupaj storili kaj dobrega, preden pobota njihova voditelja, je preveč naiven in je daleč stran od stvarnosti. [17] Toda tisti, ki ne želi le razkazovati govorniške večšine, ampak hoče tudi kaj doseči, mora iskati besede, ki bodo ti dve državi prepričale, da bosta imeli obe enak delež, si razdelili vodstvo in odvzeli barbarom prednosti, ki jih hočeta zdaj prejemati od Grkov.

[18] Našo državo bi bilo lahko pregovoriti k temu, Spartance pa je trenutno še težko prepričati. Prevzeli so namreč lažno prepričanje, da je vladati njihova

dedna pravica. Če pa bi jim kdo dokazal, da je ta čast bolj naša kot njihova, bi morda opustili pretresanje tega in začeli zasledovati svojo pravo korist.

[19] Tudi drugi bi torej morali začenjati tu in ne dajati nasvetov o rečeh, glede katerih se strinjamo, preden bi nas poučili o tistem, glede česar smo v sporu. Torej je prav, da večino svoje razprave posvetim temu, in sicer zaradi obojega: najprej, da bi se tako zgodilo kaj koristnega, da bi končali medsebojno rivalstvo in skupaj začeli vojno proti barbarom, [20] če pa je to nemogoče, da bi pokazali, kdo stoji na poti sreči Grkov, in da bi vsem postalo jasno, da je naša država nekoč po pravici vladala na morju in se tudi zdaj za vodstvo ne poteguje po krivici.

[21] Kajti če je treba pri vseh dejavnostih spoštovati tiste, ki so najbolj izkušeni in premorejo največjo sposobnost, nam nesporno pripada pravica, da dobimo nazaj vodilno vlogo, ki smo jo imeli nekoč. Nihče namreč ne bi mogel navesti kake druge države, ki se tako zelo odlikuje v kopenskem vojskovanju kot se naša v spopadih na morju. [22] Če pa kdo meni, da to ni pravično merilo, ampak da je usoda zelo spremenljiva (oblast namreč nikoli ne ostane v istih rokah), ter imajo za vredne oblasti tiste, ki so prvi dosegli to čast, tako kot katerega koli drugega daru, ali tiste, ki so storili največ dobrega za Grke – mislim, da so tudi ti na naši strani. [23] Kajti kolikor dlje v preteklosti bi kdo pogledal glede na oboje, toliko dlje za seboj bomo pustil tiste, ki nam nasprotujejo. Priznavajo namreč, da je naša država najstarejša in največja ter med vsemi ljudmi najuglednejša. Kakor koli lepa je že ta utemeljitev, pa si zaradi tega, kar sledi, še bolj zaslužimo spoštovanje. [24] Prebivalci te države namreč nismo postali potem, ko bi iz nje izgnali druge, niti je nismo zasedli kot nenaseljeno ali kot mešanci, nabrani iz mnogih ljudstev, ampak smo nastali iz tako plemenitega in čistega rodu, da imamo državo, v kateri smo se rodili, ves čas neprestano v svoji lasti. Smo namreč samonikli in lahko državo imenujemo z istimi imeni, s katerimi imenujemo svoje najbližje. [25] Kajti nam se edinim izmed Grkov spodobi, da svojo državo imenujemo rednica, očetnjava in mati. Pa vendar mora biti očitno, da imajo tisti, ki so upravičeno ponosni, ki se po pravici potegujejo za prvenstvo in se pogosto spominjajo slavnih dejanj prednikov, tak rodovni izvor.

[26] Tolikšna je torej veličina tega, kar nam je pripadlo že na začetku kot dar usode. Pri koliko stvareh smo zaslužni za druge, bi najbolje ugotovili, če bi opisali čas od začetka in po vrsti našeli dosežke naše države. Ugotovili bomo namreč, da ni zaslužna ne le za uspehe v vojnih preizkušnjah, ampak tudi za skoraj vse druge ustanove [27] po katerih živimo, s katerimi politično delujemo in po katerih lahko živimo. Neizbežno pa je, da izmed zaslug ne izberemo tistih, ki so zaradi nepomembnosti ostale neopazene in se o njih ni govorilo, ampak te, o katerih so nekoč vsi ljudje povsod govorili in se jih spominjali zaradi njihove veličine in to počnejo še danes.

[28] Najprej je bilo torej s pomočjo naše države poskrbljeno za to, kar je najprej potrebovala naša narava. In čeprav je zgodba postala legendarna,

je vredno, da jo povemo tudi sedaj. Kajti ko je Demetra po Korini ugrabitvi blodila, je prišla v to deželo in ker je bila našim prednikom naklonjena zaradi čaščenja, o katerem ne sme poslušati nihče drug kot posvečeni, jim je dala dvoje daril, in to najpomembnejši: sadove, zaradi katerih ne živimo kot zveri, in posvetitev v misterije, katerih udeleženci imajo svetle upe glede konca življenja in vse večnosti. [29] Naša država ni bila le tako ljuba bogovom, ampak je bila tudi tako človekoljubna, da tedaj, ko je začela gospodariti s tako velikimi dobrinami, teh ni odrekla ostalim, ampak je vsem dala delež tega, kar je prejela. In obrede še zdaj prikazujemo vsako leto, glede sadov pa je – na kratko povedano – pojasnila njihovo uporabo, gojenje in koristi, ki izhajajo iz njih. [30] In če še kaj malega dodam, si ne bo nihče drznil, da temu ne bi verjel.

Kajti prvič: na podlagi istih reči, zaradi katerih bi kdo zgodbo preziral, češ da je zastarela, bi vsekakor lahko kdo sodil, da se je to resnično zgodilo. Ker so to namreč povedali mnogi in slišali vsi, upravičeno menimo, da pripoved o teh stvareh ni nova, pač pa verodostojna. Nadalje ni naša edina opora slavna zgodba iz davnine, ampak lahko glede teh reči podamo še pomembnejše dokaze. [31] Kajti večina držav nam v spomin na staro uslugo vsako leto pošlje prvine od žetve, tistim, ki so to zanemarile, pa je Pitija pogosto ukazala, naj poravnajo delež pridelka in se do naše države ravnaajo v skladu z običaji prednikov. In le v kaj bi bilo treba verjeti bolj kot v to, o čemer prerokuje bog, v čemer se strinjajo mnogi izmed Grkov, kar potrjuje starodavno izročilo skupaj s sedanjim ravnanjem in v čemer se današnje dogajanje sklada z besedami prednikov? [32] Poleg tega pa: če vse to pustimo ob strani in pogledamo od začetka, bomo ugotovili, da tisti, ki so se prvi pojavili na zemlji, niso takoj imeli življenjskih razmer, kakršne imamo zdaj, ampak so si jih postopoma pridobili sami s skupnimi napori. Za katere ljudi bi torej bolj po pravici mislili, da so ga dobil v dar od bogov ali se jim je do njega posrečilo dokopati z lastnim iskanjem? [33] Ali ne za te, o katerih se vsi strinjajo, da so se rodili prvi, da so najbolj nadarjeni za različne veščine in da v odnosu do bogov ravnaajo najbolj pobožno? In nepotrebno bi bilo razlagati, kako velika čast pritiče zaslužnim za tolikšne dobrine. Kajti nihče ne bi mogel najti nagrade, ki bi bila po veličini ustrezna njihovim dejanjem.

[34] To imam torej povedati o največjem izmed dobrih del, ki je bilo prvo in je doseglo največ ljudi. Približno ob istem času pa je naša država videla, da imajo barbari v oblasti večino dežele, Grki pa so zaprti na majhnem območju in zaradi pomanjkanja ozemlja spletkarijo drug proti drugemu, se vojskujejo med seboj in eni umirajo zaradi pomanjkanja vsakodnevnih potrebščin, drugi pa zaradi vojne. [35] In tega dogajanja ni mirno gledala, pač pa je v države poslala vodje, ki so s seboj vzeli tiste najbolj revne z življenjskimi potrebščinami, se postavili za njihove poveljnike, v vojni premagali barbare, na obeh celinah ustanovili mnogo mest, naselili vse otoke in rešili oboje – tako tiste, ki so jim sledili, kot tudi te, ki so ostali. [36] Slednjim so namreč pustili dovoljšnje domače ozemlje, za prve pa so priskrbeli več zemlje, kot

so je imeli do tedaj, saj so zajeli vse ozemlje, ki nam pripada zdaj. Tako so tudi zelo olajšali delo tistim, ki so se kasneje odločili ustanoviti kolonije in posnemati našo državo. Njim se namreč ni bilo treba izpostavljati nevarnosti pri osvajanju ozemlja, ampak so lahko šli živeti na ozemlje, ki smo ga načrtali mi. [37] Le kdo bi lahko navedel vodstvo, bolj starodavno ali koristnejše od tega, ki je nastalo, še preden je bila ustanovljena večina grških držav, in ki je pregnalo barbare, Grke pa privedlo do takega blagostanja?

[38] A potem ko je naša država skupaj z drugimi opravila največja dejanja, ni zanemarila vsega drugega, ampak je za začetek dobrih del napravila to, da za tiste, ki trpijo pomanjkanje, poišče živež – začetek, ki si ga morajo postaviti tisti, ki želijo dobro poskrbeti tudi za drugo. In ker je menila, da življenje, omejeno le na to, še ni vredno želje po življenju, je tudi za ostalo poskrbela tako, da izmed razpoložljivih dobrin, ki jih nismo dobili od bogov, ampak po medsebojni zaslugi, ni nobena nastala brez naše države, večino pa smo jih dobili prav po njeni zaslugi. [39] Ko je namreč naletela na Grke, ki so živeli brez zakonov in prebivali razpršeno, eni trpeli nasilje tiranov, drugi pa hirali zaradi anarhije, jih je rešila tudi tega gorja in je enim postala zaščitnica, drugim pa vzor. Kot prva je namreč postavila zakone in uredila ustavo. [40] To je jasno zaradi naslednjega: tisti, ki so čisto na začetku koga dolžili umora in so želeli medsebojne spore zgladiti razumno, ne pa nasilno, so o tem razsojali po naših zakonih. Poleg tega je dejavnosti, ki so koristne za pridobivanje nujnih življenjskih potrebščin, in tudi tiste, ki so nastale zaradi ugodja, ali iznašla ali jih potrdila ter jih predala drugim v uporabo.

[41] Nadalje je siceršnje ureditev oblikovala tako gostoljubno in domačno za vse, da ustreza obojim – tako tem, ki jim manjka denarja, kot tudi tistim, ki želijo izkoristiti svoje premoženje, in da ni nekoristna niti za srečne niti za tiste, ki so v svojih državah nesrečni, temveč se za oboje pri nas najde, kar si želijo: za ene nadvse prijetno kratkočasenje, za druge pa kar najvarnejše zatočišče. [42] In ker nadalje nobeno ljudstvo nima samozadostnega ozemlja, ampak mu enih reči primanjkuje, druge pa mu dežela prinaša v preobilju, in je nastala zadrega, kam izvažati in od kod uvažati, je naša država priskočila na pomoč tudi v teh težavah. Kajti sredi Grčije je uredila Pirej kot trg, ki premore tako obilje, da si je vse blago, ki ga je sicer težko dobiti posamič eno od tega in drugo od drugega, mogoče z lahkoti priskrbeti od nje.

[43] Ustanovitelji javnih zborov so torej po pravici deležni slave, ker so nam predali običaj, da sklenemo medsebojno premirje, prekinemo nastale sovražnosti, se zberemo na istem mestu in si, potem ko izrečemo skupne molitve in izvedemo skupna žrtvovanja, prikličemo v spomin sorodstvo, ki obstaja med nami, da postanemo v prihodnosti bolj naklonjeni drug do drugega ter obnovimo stare vezi gostoljubnosti in sklenemo tudi druge, nove. [44] In niti za običajne ljudi niti za tiste, ki so po naravi izvrstni, to ni nekoristna potrata časa, temveč se ob zboru Grkov za ene ponudi priložnost, da pokažejo svoje vrline, za druge pa, da si ogledajo slednje, kako tekmujejo

med seboj. In ne eni ne drugi ne preživijo tega časa brez navdušenja, ampak imajo oboji tu nekaj, kar jim godi: prvi, ko vidijo, kako se atleti naprezajo zaradi njih, drugi pa, ko se zavejo, da so vsi prišli tja zato, da bi gledali njih. Ker so torej koristi od naših shodov tako velike, ni naša država zaostala niti pri tem. [45] Prireja namreč največje in najlepše shode – eni so izredni glede na stroške, drugi se odlikujejo po umetnosti, tretji pa izstopajo zaradi obojega. In množica tistih, ki prihajajo k nam, je tako velika, da je država, če je le kaj koristnega v medsebojnem druženju, zaobjela tudi to. Poleg tega je pri nas bolj kot kjerkoli drugje moč najti nadvse trdna prijateljstva in naleteti na najrazličnejše družbe ter videti tekmovanja ne le v hitrosti in moči, ampak tudi v govorništvu, razumnosti in vseh drugih dejavnostih – in nagrade na slednjih so največje. [46] Kajti poleg teh, ki jih daje sama, hkrati prepriča tudi druge, da jim podeljujejo svoje. Naše sodbe namreč uživajo tako velik ugled, da jih sprejemajo vsi ljudje. Poleg tega pa se drugi zbori prirejajo v velikem časovnem razmiku in se hitro razpustijo, medtem ko je naša država za obiskovalce nepretrgan praznik.

[47] Nadalje je naša država pokazala svetu filozofijo, ki je pomagala iznajti in ustanoviti utemeljiti vse to, ki nas je naučila javnega delovanja in nas napravila bolj blage v medsebojnih odnosih, ki je ločila tiste nesreče, do katerih pride zaradi nevednosti, od tistih, ki se zgodijo iz nuje, in ki nas je naučila, da se je treba prvim izogniti, druge pa plemenito prenesti. [48] In naša država je dala čast govorniški podkovanosti, ki si je vsi želijo, zavidajo pa tistim, ki so je večji. Zavedala se je namreč, da je to edino, kar je po naravi lastno samo nam izmed vseh živih bitij, in da smo zaradi tega prevladali ter jih prekosili tudi v vseh drugih ozirih. Videla pa je, da je glede drugih dejavnosti sreča tako nestanovitna, da v njih razumni pogosto nimajo uspeha, posreči pa se neumnim, medtem ko lepega in umetnega govorjenja neizobraženi niso deležni, ampak je to delo razumnega duha. [49] Vedela je tudi, da se ti, ki se zdijo modri, od tistih, ki se zdijo neuki, najbolj razlikujejo prav po tem, ter da tistih, ki so bili takoj od začetka vzgojeni v svobodnem duhu, ne prepoznavamo po pogumu, bogastvu in podobnih dobrinah, ampak predvsem po njihovem govoru, pa tudi, da je to preverjeno najzanesljivejši dokaz omike vsakega izmed nas, in da tisti, ki govor dobro uporabljajo, niso vplivni le v svoji državi, ampak jih cenijo tudi drugod. [50] Naša država je ostale ljudi pustila tako daleč za seboj tako v mišljenju kot pri govoru, da so njeni učenci postali učitelji drugim, in dosegla, da beseda »Grki« ne velja več za rod, ampak za način mišljenja, in da se Grki prej imenujejo ti, ki so deležni naše vzgoje, kot pa skupne krvi.

[51] A naj ne nastane vtis, da se mudim pri posameznostih, čeprav sem si zadal govoriti o celoti, in da državo poveličujem na podlagi teh dosežkov, ker je ne bi mogel hvaliti zaradi vojskovanja. Toliko naj bo z moje strani dovolj glede tistih, ki so ponosni na take reči. Menim pa, da našim prednikom ne dolgujemo nič manj spoštovanja zaradi vojaških preizkušenj kot zaradi drugih

zaslug. [52] Kajti niso prestali majhnih, maloštevilnih ali nepoznanih bojev, ampak številne, hude in velike – ene za lastno ozemlje, druge pa za svobodo drugih. Ves čas so namreč našo državo nudili vsem kot skupno pribežališče in pomoč Grkom, ki se jim je godila krivica. [53] Zato nas nekateri tudi obtožujejo, češ da ne razmišljamo prav, ker smo vajeni podpirati šibkejše, kakor da bi ti argumenti ne bili v prid tistim, ki nas želijo hvaliti. Kajti to naše stališče ni nastalo iz nevednosti o tem, koliko boljša so v pogledu varnosti zavezništva z močnejšimi, temveč vemo celo veliko bolje od drugih, kaj nastane iz takih zvez. Kljub temu pa smo raje pomagali šibkejšim, celo v nasprotju z lastno koristjo, kot da bi skupaj z močnejšimi delali krivico zaradi dobička.

[54] Značaj in moč naše države se da spoznati po prošnjah, ki so jih ljudje v preteklosti naslovili na nas. Tiste, ki so prišle pred kratkim ali so zadevale neznatne reči, bom izpustil. Dolgo pred trojansko vojno (pravično je namreč, da tisti, ki razpravljajo o zaslugah naših prednikov, črpajo dokaze od tod) so prišli Heraklovi sinovi in malo pred njimi Adrast, Talaov sin in argoški kralj. [55] Ta je prišel po hudem porazu z vojnega pohoda proti Tebam in sam ni mogel odnesti trupel svojih padlih pri kadmejski utrdbi, menil pa je, da bi bilo prav, da bi naša država pomagala v skupnih nesrečah in ne bi mirno gledala, kako vojne žrtve ostajajo nepokopane in se opušča starodavni običaj in zakon prednikov. [56] Heraklovi sinovi pa so bežali pred Evristejevim sovraštvom in se sploh niso ozirali k drugim državam, prepričani, da jim v njihovih nesrečah ne morejo pomagati, za našo državo pa so menili, da je edina sposobna poplačati usluge, ki jih je njihov oče opravil v korist vseh ljudi.

[57] Iz tega je lahko uvideti, da je bila naša država celo v tistih časih vodilna. Kdo bi namreč prosil za pomoč šibkejše od sebe ali tiste, ki so podvrženi drugim, in ne upošteval tistih, ki imajo večjo moč, še zlasti glede zadev, ki niso zasebne, ampak skupne, in za katere verjetno ne bi poskrbel nihče drug kot tisti, ki se imajo za vodilne med Grki? [58] Nadalje se zdi, da upi, zaradi katerih so se zatekli k našim prednikom, niso bili lažni. Začeli so namreč vojno za padle proti Tebancem, za Heraklove sinove pa proti Evristejevim silam. Prve so napadli in jih prisilili v predajo trupel njihovim svojcem za pokop, proti tistim izmed Peloponežanov, ki so se pridružili Evristeju in vdrli v našo deželo, pa so odkorakali na bojišče, jih premagali, njega pa ustavili pri sejanju nasilja. [59] Sicer so bili deležni občudovanja tudi zaradi drugih dejanj, a so zaradi teh del zasloveli še bolj. Kajti zadev niso opravili le napol, ampak so tako zelo spremenili usodo obeh, da je tisti, ki je imel za primerno, če se zateče po pomoč k nam, od tod odšel, potem ko je kljub nasprotovanju sovražnikov dosegel prav vse, za kar je prosil. Evristej, ki je mislil, da nas bo premagal s silo, pa je sam padel v ujetništvo in je bil prisiljen rotiti za milost. [60] On, ki je prekašal človeško naravo, saj je kot Zevsov sin še za časa svojega smrtnega bivanja posedoval božansko moč, je nenehoma nalagal sramotne naloge, a ko se je pregrešil zoper nas, se mu je zgodil tako hud preobrat, da je prišel pod oblast njegovih sinov in sramotno umrl.

[61] Čeprav je naših uslug spartanski državi veliko, je prav, da sem spregovoril samo o tej. Predniki sedanjih vladarjev Sparte, Heraklovi potomci, so namreč izkoristili priložnost, ki se jim je ponudila zaradi naše rešitve, in odšli na Peloponez, osvojili Argos, Lakedajmon in Meseno, postali ustanovitelji Sparte ter začetniki vseh dobrin, ki jih uživajo sedaj. [62] Teh reči bi se morali spominjati in nikoli ne bi smeli vdreti v deželo, po odhodu iz katere so si pridobili tako veliko blaginjo. Tudi ne bi smeli izpostaviti nevarnosti države, ki je tvegala nevarnost za Heraklove sinove, in zaupati oblasti njegovim potomcem, hkrati pa imeti za primerno, da jim sužnjuje država, zaslužna za rešitev njihovega rodu. [63] Če pa je treba usluge in hvaležnost izvzeti iz razprave in se vrniti k srčiki zadeve, k najbolj temeljni misli, gotovo ni bila navada prednikov, da bi priseljenci vladali avtohtonim prebivalcem niti prejemniki uslug dobrotnikom ali tisti, ki so postali prošnjiki, tistim, ki so jih sprejeli.

[64] Pa še bolj na kratko lahko to dokažem. Od grških držav, če izvzamemo našo, so bile tudi tedaj največje Argos, Tebe in Sparta in tako je še zdaj. Zdi pa se, da so naši predniki vse tako močno prekašali, da so v dobro poraženih Argejcev ukazovali Tebancem v času njihovega najvišjega ponosa, [65] za Heraklove sinove pa so v bitki premagali Argejce in druge Peloponežane ter bodoče ustanovitelje in voditelje Sparte rešili iz nevarnosti, ki jo je predstavljal Evristej.

[66] Zatorej ne vem, kako bi kdo mogel jasneje dokazati njihovo moč med Grki. Zdi pa se mi primerno spregovoriti tudi o dosežkih naše države proti barbarom, še posebej ker sem se odločil govoriti o tem, kdo naj ima vodilno mesto proti njim. Če bi našteval vse vojne nevarnosti, bi preveč dolgovezil. Tudi o najpomembnejših, tudi o teh bom poskušal spregovoriti na isti način kot malo prej. [67] Najbolj oblastiteljna ljudstva, ki imajo tudi največ moči, so Skiti, Tračani in Perzijci in vsi ti so kdaj skovali sovražne naklepe proti nam, država pa se je z vsemi spustila v odločilen spopad. Pa vendar – kaj bo preostalo našim nasprotnikom, če se izkaže, da tisti izmed Grkov, ki ne morejo doseči svojih pravic, menijo, da se je najbolje s prošnjami obrniti na nas, tisti izmed barbarov, ki hočejo zaslužniti Grke, pa grejo najprej nad nas?

[68] Najslavnejša izmed vojn je sicer tista proti Perzijcem, a za tiste, ki se potegujejo za dedne pravice, niso starodavna dejanja nič manjši dokazi. Kajti ko je bila Grčija še neznatna, so v našo deželo vdrli Tračani pod Pozejdonovim sinom Evmolpom in Skiti pod poveljstvom Amazonk, Aresovih hčera, ne ob istem času, ampak tedaj, ko je vsak od njih skušal zavladati Evropi. Sicer so sovražili ves grški rod, nas pa so še posebej obtoževali, saj so verjeli, da se bodo na ta način spopadli z eno samo državo, hkrati pa zavladali vsem. [69] In niso bili uspešni, ampak so v spopadu samo z našimi predniki utrpeli tako hud poraz, kot da bi se bojevali proti vsem ljudem. Očitno je, da je bil njihov poraz velikanski: zgodbe o njih namreč ne bi preživele toliko časa, če ne bi tedanji dogodki močno prekašali drugih. [70] O Amazonkah se govori, da se ni vrnila

nobena izmed teh, ki so odšle zdoma, tiste, ki so ostale doma, pa so zaradi tukajšnje katastrofe vrgli z oblasti. O Tračanih pa poročajo, da so se, čeprav so nekoč živeli zraven nas kot sosedje, zaradi takratnega vojnega pohoda umaknili tako daleč, da so se v deželo med nami naselila mnoga ljudstva in različni narodi ter so nastala velika mesta.

[71] Tudi ta dejanja so imenitna in pristojijo tistim, ki se potegujejo za prvenstvo. Sorodna že omenjenim in takšna, ki se spodobijo potomcem takih mož, pa so dejanja tistih, ki so se borili proti Dareju in Kserksu. Kajti ko je izbruhnila ta največja vojna od vseh in se je ob istem času zgrnilo nanje silno veliko nevarnosti in čeprav so sovražniki menili, da so zaradi številnosti nepremagljivi, zavezniki pa, da premorejo neprekosljiv pogum, so oni premagali oboje, tako kot gre vsakim od njih. [72] In ker so se odlikovali v vseh nevarnostih, so jim takoj priznali največje junaštvo. Le malo kasneje so dosegli prevlado na morju s pristankom drugih Grkov in brez oporekanja tistih, ki nam jo zdaj hočejo odvzeti.

[73] In naj nihče ne misli, da ne vem tega: tudi Spartanci so v tistih časih postali zaslužni za mnogo dobrega v prid Grkov. Toda zaradi tega lahko našo državo hvalim še bolj, saj je kljub temu, da je naletela na tako hude tekmece, te tako močno prekosila. O teh dveh državah želim spregovoriti malo obširneje in nočem zdrveti prek tega, da bi oživel spomin na oboje: na pogum naših prednikov in na njihovo sovraštvo do barbarov. [74] Jasno pa mi je, kako težko je tistemu, ki pride zadnji, govoriti o rečeh, ki so se jih lotili že zdavnaj in o katerih so državljeni, najbolj večji v govorjenju, velikokrat govorili na državnih pogrebih. Najpomembnejše teme so prav gotovo že povsem izčrpane, ostale pa so samo še nepomembne. Vseeno pa se ne smem obotavljati spomniti na preostale teme, ker so koristne za moj namen.

[75] Menim, da so za največ dobrega zaslužni in največje hvale vredni tisti, ki so tvegali svoja življenja za Grčijo. Vendar ne bi bilo prav pozabiti na tiste, ki so živeli pred to vojno in so vladali v obeh državah. Oni so namreč izurili potomce, usmerili množice k vrlini in tako napravili iz njih težavne nasprotnike barbarom. [76] Kajti niso zanemarjali skupnega dobrega, niso ga izkoriščali kot zasebno lastnino ali bili do njega brezbrizni kot do tuje, temveč so zanj skrbeli kot za lastno imetje in se ga niso dotaknili, kakor se je treba vzdržati tistega, kar človeku ne pripada. Tudi niso presojali sreče po denarju, ampak so menili, da si je pridobil najbolj gotovo in najboljše premoženje tisti, ki ravna tako, da bo dosegel največji ugled in zapustil otrokom največjo slavo. [77] Tudi niso tekmovali med seboj v predrznosti in gojili svoje brezobzirnosti, ampak so menili, da je huje biti na slabem glasu pri državljenih kot častno umreti za državo, in bolj so se sramovali napak skupnosti, kot se ljudje zdaj sramujejo svojih lastnih.

[78] Vzrok za to je bila njihova pozorna skrb, da bi bili zakoni natančni in primerni – ne toliko tisti, ki se tičejo zasebnih pogodb, kot tisti, ki se tičejo vsakodnevnega ravnanja. Vedeli so namreč, da plemeniti in pošteni ljudje ne

bodo potrebovali veliko zapisanih zakonov, da pa bodo na podlagi le nekaj dogovorov zlahka složni tako glede zasebnih kot tudi glede javnih zadev. [79] Imeli so tako močno državljansko zavest, da strank niso ustanavljali zato, da bi videli, kateri bodo uničili druge in zavladali ostalim, ampak kateri bodo prehiteli druge v dobrih delih za državo. In hetajrij¹ niso zbirali za lastno korist, ampak za dobrobit ljudstva. [80] Na enak način so obravnavali tudi razmerja z drugimi državami. Za Grke so skrbeli in do njih niso bili nasilni, saj so menili, da jih je treba voditi v boju, ne pa jim tiransko vladati. Raje so imeli, da jih imenujejo vodje kot gospodarje in da jih nazivajo z rešitelji, ne pa s pogubitelji. Naklonjenost držav so si pridobivali z dobrimi deli in jih niso podjarmljali s silo. [81] Besede, ki so jih izrekli, so bile zanesljivejše od današnjih priseg, menili so, da se je treba dogovorov držati kakor naravne nujnosti. Niso bili tako zelo ponosni na svojo oblast, kot so se ponašali z zmernim življenjem. Zdelo se jim je, da je treba imeti do šibkejših enak odnos, kot ga imajo močnejši do njih samih. Svoja mesta so imeli za zasebna bivališča, za Grčijo pa so menili, da je skupna domovina.

[82] Ker so imeli take nazore in so mlade vzgajali v takšnih navadah, so dali tako hrabre može za boj proti Azijcem, da ni mogel nikoli nihče izmed pesnikov ali sofistov primerno spregovoriti o njihovih dejanjih. In tega jim prav nič ne očitam, saj je enako težko hvaliti tiste, ki prekašajo vrline drugih, kot tiste, ki niso storili ničesar dobrega. Pri slednjih namreč ni na razpolago dejanj, pri prvih pa ni primernih besed. [83] Kako bi namreč bile prikladne za može, ki so tako zelo prekašali tiste, ki so šli nad Trojo, da so slednji za eno mesto porabili deset let, ti pa so v le kratkem času premagali vojsko iz vse Azije? In niso rešili le svoje domovine, ampak so osvobodili tudi vso Grčijo. Katerim dejanjem, naporom ali nevarnostim bi se izognili, da bi uživali hvalo za časa življenja, ti, ki so bili tako voljno pripravljene umreti za slavo, ki jim je bila namenjena po smrti? [84] Mislim, da je eden izmed bogov zanetil vojno, ker ga je navdalo občudovanje njihovih vrlin, zato da može, ki so bili obdarjeni s takšno naravo, ne bi ostali skriti in umrli brez slave, ampak bi jih imeli za vredne istih časti, kot so jih vredni tisti, ki izvirajo od bogov in jim pravimo polbogovi. Njihova telesa so namreč predali naravnim nujnostim, spomin na njihov pogum pa so napravili nesmrten.

[85] Naši predniki in Spartanci so bili torej med seboj vedno tekmovalni v prizadevanju za čast, pa vendar so v tistih časih tekmovali za najlepše cilje. Drug drugega niso imeli za sovražnika, ampak za tekmeča, in niso se klanjali barbaru zato, da bi zaslužili Grke, ampak so bili istih misli glede skupne varnosti. Tekmovali pa so glede tega, kdo bo zaslužen zanjo.

Svoje odlike so prvič pokazali pred tistimi, ki jih je poslal Darej. [86] Ko so se ti namreč izkrkali v Atiki, naši predniki niso počakali na zaveznike, ampak

¹ Hetajrija (ἑταιρεία) je bilo neformalno združenje moških iz višjih slojev s skupnimi interesi, ki so bili velikokrat politični. Take skupine so imeli sprva za dovoljene in neškodljive, v obdobju peloponeških vojn pa so pogosto predstavljale grožnjo demokraciji.

so skupno vojno vzeli za svojo lastno in šli proti tistim, ki so prezirali vso Grčijo. Imeli so le domačo vojsko – maloštevilni proti več deset tisočim, kakor da tvegajo življenja drugih. Spartanci še niso dobro izvedeli za vojno v Atiki, pa so že opustili vse ostalo in nam prišli na pomoč. In prišli so s tako naglico, kot da bi bila oblegana njihova lastna dežela. [87] Dokaz njihove naglice in tekmovalnosti pa je tale: pravijo, da so naši predniki na isti dan, ko so izvedeli za izkrcaje barbarov, prihiteli braniti meje dežele, zmagali v bitki in postavili znamenje zmage nad barbari, Spartanci pa so v treh dneh in prav toliko nočeh v bojni vrsti odpotovali tisoč dvesto stadijev. Tako zelo so pohiteli – slednji, da bi imeli svoj delež nevarnosti, prvi pa, da bi se spopadli še pred prihodom pomoči. [88] Potem je prišla naslednja vojska, ki jo je pripeljal sam Kserkses: zapustil je kraljevo palačo, si drznil sam prevzeti poveljstvo in zbral vse može Azije. Kdo, ki je skušal o njem spregovoriti v presežkih, ni povedal manj od resnice? [89] Postal je namreč tako ošaben, da je imel pokoritev Grčije za neznamen opravek. Želel pa je pustiti za seboj spomenik, ki bi ne bil človeške narave, in ni odnehal, dokler si ni zamislil in izsilil tega, o čemer vsi govorijo – to, da je z ladjevjem preplul kopno ter prekoračil morje, povezal Helespont in prekopal Atos.

[90] Šli so torej proti človeku, ki je bil tako zelo samozavesten, ki je izvršil tako velike reči in je postal poveljnik toliko moč, in si razdelili nevarnost. Spartanci so šli v Termopile proti pehoti. Izbrali so tisoč moč iz svojih vrst in vzeli s seboj maloštevilne zaveznike, da bi sovražnikom v soteski preprečili napredovanje. Naši predniki pa so šli k Artemiziju in napolnili šestdeset trier proti vsej sovražnikovi mornarici. [91] In to so si upali storiti ne toliko zaradi prezira do sovražnikov kot zavoljo medsebojne tekmovalnosti – Spartanci so naši državi zavidali bitko pri Maratonu in so se hoteli izenačiti z njimi ter se bali, da bi bila naša država dvakrat zaporedoma zaslužna za rešitev Grkov, naši predniki pa so si nadvse želeli ohraniti svoj tedanji sloves in vsem pokazati, da so tudi prej zmagali zaradi poguma, ne pa po sreči, nadalje pa spodbuditi Grke k odločilnemu boju na morju in jim pokazati, da v pomorskih bitkah prav tako kot v kopenskih pogum premaga številnost.

[92] Čeprav so oboji pokazali enak pogum, pa jih ni doletela enaka usoda. Spartanci so bili uničeni: njihov duh je zmagal, a so jih telesa pustila na cedilu. Ne bi bilo namreč prav reči, da so bili premagani, saj ni nihče izmed njih pomislil na beg. Naši predniki so premagali naprej poslano perzijske ladje, ko pa so slišali, da sovražniki obvladujejo prehod, so odpluli domov in tako dobro poskrbeli za vse preostalo, da so se, čeprav so bili njihovi prejšnji dosežki številni in izvrstni, v zadnjih nevarnostih še bolj odlikovali.

[93] Kajti vse zaveznike je zajelo malodušje in Peloponežani so gradili obzidje prek Istma ter si prizadevali le za lastno varnost, druge države so padle pod oblast barbarov in se borile na njihovi strani – razen če so katero zanemarili zaradi njene majhnosti. Proti njim je plulo tisoč dvesto trier in nepreštevna kopenska vojska je nameravala vdreti v Atiko. Nobena rešitev se

jim ni svetlikala, nasprotno: zavezniki so jih zapustili in vsi upi so se izjalovili. [94] Četudi niso imeli le možnosti, da bi ubežali grozečim nevarnostim, ampak tudi da bi dobili izredne časti, ki jim jih je ponujal kralj v prepričanju, da bi, če bi si pridobil atensko mornarico, takoj zavladal Peloponezu, ti vendarle niso prenesli niti misli na njegove darove, prav tako pa niso v jezi na Grke, ker so jih pustili na cedilu, rade volje pohiteli sklenit mir z barbari, [95] ampak so se sami pripravljali na boj za svobodo, ostalim pa so odpustili, da so si izbrali sužnost. Menili so namreč, da je za šibke države sicer naravno, da si na vsak način prizadevajo za varnost, tiste pa, ki menijo, da jim pripada vodilna vloga v Grčiji, se ne morejo izogniti nevarnostim – kakor je za plemenite in junaške može častna smrt primernejša od sramotnega življenja, tako je tudi za odlične države koristnejše, da izginejo izpred človeških oči, kot da bi jih te videle pasti v suženjstvo. [96] Očitno je bil njihov preudarek tak, kajti ker se niso mogli hkrati spustiti v boj z obema vojskama, so vso množico spravili iz države in odpluli na sosednji otok, da bi se pomerili z vsako vojsko posebej.

Pa vendar: kdo bi mogel pokazati može, pogumnejše ali zvestejše Grkom od njih, ki so, da ne bi bili krivi za sužnost drugih, prenesli pogled za svoje zapuščeno mesto, na opustošeno deželo, oropana svetišča, požgane templje in vso vojsko, ki je se je zgrinjala nad njihovo domovino? [97] Pa jim tudi to ni zadoščalo, temveč so se nameravali na morju boriti do konca – sami proti tisoč dvestotim trieram. Toda niso jim pustili: Peloponežani, ki jih je postalo sram spričo njihovega poguma, so bili prepričani, da se, če naši propadejo, potem tudi sami ne bodo mogli rešiti, če pa jim uspe, bodo njihove države utrpeli sramoto, in so bili zato prisiljeni prevzeti delež nevarnosti. Glede hrupa, ki je nastal med bitko, in glede krikov ter spodbudnih klicev, ki so skupni vsem, ki se bojujejo na morju, pa ne vem, zakaj bi se mudil z govorjenjem o tem. [98] Moja dolžnost je spregovoriti o tem, kar je posebno, kar je vredno prvenstva in kar potrjuje že prej povedano. Naša država se je namreč tako zelo odlikovala, ko je bila še nerazrušena, da je celo tedaj, ko je bila opustošena, prispevala za boj v obrambo Grčije več trier kot vsi, ki so se borili v pomorski bitki, skupaj. Nihče pa ni tako sovražen do nas, da ne bi priznal, da smo zaradi pomorske bitke zmagali v vojni in da je za to zaslužna naša država.

[99] Kdo bi torej moral imeti vodilni položaj, ko se pripravlja vojna proti barbarom? Mar ne tisti, ki so se v prejšnji vojni najbolj odlikovali in se pogosto sami podali v boj, v skupnih bitkah pa so se izkazali vredne nagrade za pogum? Mar ne tisti, ki so svojo državo zapustili zavoľjo rešitve drugih, tisti, ki so nekoč davno postali ustanovitelji večine držav in jih potem še rešili iz največjih nesreč? Kako ne bi utrpeli strašne krivice, če bi nas, potem ko smo vzeli nase največji delež gorja, imeli za vredne manjšega dela časti in bi, potem ko smo tedaj stali pred vsemi, zdaj morali slediti drugim?

[100] Vem, da bi se do te točke vsi strinjali, da je naša država zaslužna za največ koristi in da bi bilo vodstvo po pravici njeno. Nadalje pa nas nekateri že obtožujejo, češ da smo tedaj, ko smo si pridobili oblast na morju, postali za

Grke vir mnogih nesreč, in nam v teh govorih očitajo zaslužnjevanje Melijcev in pogubo Skionajcev. [101] Jaz pa kot prvo menim, da ni znak naše slabe vladavine, če se pokaže, da so bili nekateri izmed tistih, ki so se spustili v vojno z nami, hudo kaznovani, temveč je veliko večji dokaz, da smo dobro upravljali zavezništvo, to, da ni nobena izmed držav, ki so bile pod našo oblastjo, zašla v takšne nesreče. [102] Nadalje: če bi za iste zadeve kdo drug poskrbel na blažji način, bi nas morda po pravici grajali. Ker pa se to ni zgodilo in ker ni mogoče obvladovati takšne množice držav, ne da bi kdo kaznoval tiste, ki ravnajo napačno – kako nas ne bi bilo pravično hvaliti, ko pa smo zmogli oblast obdržati najdlje z uporabo nasilja v kar najmanj primerih?

[103] Mislim, da vsi menimo, da bodo najmočnejši voditelji Grkov ti, pod katerimi se podrejenim najbolje godi. Ugotovili bomo denimo, da so se v času našega vodstva zasebna gospodinjstva najbolj povečala, kar se tiče blaginje, in države postale najmočnejše. [104] Nismo namreč zavidali tistim, ki so se večale, niti nismo v njih povzročali nemirov, ker bi postavljali države drugo proti drugi, da bi se spopadale med seboj in se nam oboje dobrikale, ampak smo imeli slogo med zavezniki za skupno korist in smo vsem državam vladali po istih zakonih. O njih smo razmišljali v zavezniškem, ne pa oblastniškem duhu; [105] upravljali smo celoto, a vsaki posamezni članici dovolili svobodo v njenih zadevah. Pomagali smo prebivalstvu in se borili proti despotskim oblastem, saj se nam je zdelo nezaslišano, da bi bili mnogi pod gospodvom maloštevilnih, da bi se tistim, ki so šibkejši po premoženju, a nič slabši v ostalem, odreklo državne službe; da bi povrhu tega, četudi je domovina skupna stvar, eni imeli neomejeno oblast, drugi pa živeli kot priseljenci, in da bi enim, četudi so po naravi državljani, z zakonom odvzeli državljsko pravico.

[106] Ker smo imeli takšne očitke proti oligarhijam in še večje od teh, smo tudi pri drugih vzpostavili enako ustavo kot pri nas samih. Ne vem, zakaj bi jo bilo treba obširneje hvaliti, ko pa jo lahko prikažem na kratko. Kajti ko so živeli v skladu z njo, so preživeli sedemdeset let, ne da bi izkusili tiranijo, prosti barbarov, brez strankarskih bojev med seboj in v miru z vsemi ljudmi. [107] Zaradi tega se za tiste, ki so pri zdravi pameti, spodobi, da so nam nadvse hvaležni, veliko bolj kot da nam očitajo kleruhije², ki smo jih ustanavljali v izpraznjenih državah zaradi obrambe ozemlja, ne pa zaradi pohlepa. Tu je dokaz za to: glede na število državljanov smo imeli zelo majhno ozemlje, a silno oblast. Pridobili smo si dvakrat toliko trier kot vsi drugi skupaj, in lahko so se borile proti dvakrat toliko ladjam. [108] Ob Atiki leži Evboja, ki je imela tako ugodno lego za oblast na morju kot se je tudi odlikovala pred vsemi otoki po rodovitnosti. Čeprav bi ji vladali laže kot svoji lastni državi in smo poleg tega vedeli, da so tako pri Grkih kot pri barbarih najbolj spoštovani tisti, ki so pregnali sosede in si zagotovili brezskrbno življenje, polno obilja, pa nas ni nič

2 Kleruhije: tip atenskih kolonij, ki so bile pravno del atiške države (njihovi prebivalci so torej imeli enake pravice in dolžnosti kot državljani matične polis). Ustanavljali so jih predvsem na strateško pomembnih položajih ob Egejskem morju.

od tega zapeljalo, da bi z otočani ravnali nasilno. [109] Nasprotno; edini izmed tistih, ki so si pridobili veliko moč, smo dopustili, da smo sami živeli revneje od tistih, ki so jih zbadali, da so naši sužnji. In dalje: če bi hoteli povečati svoj vpliv, si gotovo ne bi zaželeli ozemlja Skionajcev, ki smo ga, kot je znano, predali tistim izmed Platajcev, ki so se zatekli k nam, in pustili v nemar tako odlično deželo, ki bi nas vse obogatila.

[110] Čeprav smo se izkazali za takšne in podali tako prepričljiv dokaz, da si ne želimo tujega ozemlja, si nas drznejšo obtoževati tisti, ki so se pridružili vladi deseterice,³ ki so škodovali svoji domovini in dosegli, da se prejšnji prestopki zdijo majhni; ki niso tistim, ki bi kdaj želeli postati zločinci, pustili nobene možnosti, da jih presežejo, ki trdijo, da delujejo prospartansko, počno pa ravno nasprotno kot oni, in tožijo nad nesrečo Melijcev, sami pa so si drznili nad lastnimi sodržavljani zagrešiti neozdravljivo zlo. [111] Kateri zločin so izpustili? Katere grdobije ali grozodejstva niso izvedli? Največje zločince so vzeli za največje poštenjake, izdajalcem pa so laskali kot dobrotnikom. Izbrali so suženjstvo enemu izmed helotov, da bi tako škodovali svoji domovini, in bolj so spoštovali moralce ter ubijalce kot pa lastne starše. [112] Vse so nas pripeljali do takšne surovosti, da smo, čeprav je pred tem zaradi takratnega blagostanja tudi v majhnih nesrečah vsak izmed nas našel veliko sočutnih sodržavljanih, pod njihovo oblastjo zaradi obilice nesreč v domovini prenehali pomilovati drug drugega. Nikomur ni namreč preostalo toliko časa, da bi žaloval skupaj z drugim. [113] Kajti koga niso dosegli? Kdo je bil tako oddaljen od družbenih zadev, da ni bil prisiljen priti v stik z nesrečami, v katere so nas privedle take nravi? Nadalje se sploh ne sramujejo nezakonitosti, v katero so pahnili svoje države, in tega, da našo po krivici obsojajo, ampak si poleg vsega drugega upajo celo govoriti o pravih in tožbah, ki so kdaj potekale pri nas, medtem ko so sami v treh mesecih brez sodbe usmrtili več ljudi, kot jim je država sodila v vsem času svoje vladavine. [114] Kdo bi lahko opisal njihove izgone, upore, sprevrčanje zakonov, državne prevrate, celo nasilje nad otroki, onečaščenje žensk in plenjenje imetja? O vsem tem lahko povem samo to: grozote v času naše vlade bi se dalo zlahka končati z enim samim sklepom skupščine, umorov in krivic, ki so se zgodili pod njihovo vlado, pa ne bi mogel popraviti nihče.

[115] Niti trenutni mir niti samostojnost, ki je sicer zapisana v pogodbi, a je ni najti v državah, ne bi bila boljša izbira kot naša oblast. Kdo bi si namreč želel razmer, ko vladajo na morju razbojniki, mesta pa osvajajo peltasti?⁴ [116] Ko se državljani med seboj bojujejo znotraj obzidja, namesto da bi se z drugimi borili za svoje ozemlje, ko je bilo zavzetih več mest kot pred našo sklenitvijo

3 Po koncu peloponeških vojn je hkrati z manjšanjem atenskega rasel spartanski vpliv. Spartanski vojskovodja Lisander je v Atenah in njihovih zaveznicah vzpostavil neke vrste oligarhijo – t. i. vlado deseterice (δεκαδάρχια). Ti sveti so bili med prebivalstvom zelo nepriljubljeni; prim. Isoc. *Phil.* 95 in Isoc. *Panath.* 54.

4 Peltast (πελταστής) je bil lahko oborožen pešak z majhnim ščitom (πέλτη).

miru in ko meščani zaradi pogostih prevratov živijo v večjem malodušju kot tisti, ki so bili kaznovani z izgonom? Prvi se namreč bojijo prihodnosti, drugi pa vedno upajo na vrnitev. [117] Države so tako daleč od svobode in samostojnosti, da so ene pod oblastjo tiranov, drugim vladajo harmosti,⁵ nekatere so opustošene, v drugih so prišli na oblast barbari – tisti, ki smo jih mi zato, ker so si drznili vkorakati v Evropo in bili bolj samozavestni, kot bi se spodobilo, tako zdelali, [118] da nas niso le prenehali napadati, ampak so celo prenesli pustošenje po svojem ozemlju, in čeprav so pluli okoli s tisoč dvesto ladjami, smo jih spravili tako nizko, da niso na tej strani Faselide splavili nobene vojne ladje, temveč so mirovali in čakali na ugoden trenutek, saj niso več zaupali v svojo tedanja moč.

[119] In nesreče države so jasno pokazale, da je bilo tako zaradi kreposti naših prednikov. Hkrati ko smo mi izgubili oblast, se je namreč začela vladavina nesreč za Grke. Kajti po porazu pri Helespontu, ko so se drugi razglasili za poveljnike, so barbari zmagali v pomorski bitki, zavladali morju, osvojili večino otokov, se izkrkali v Lakoniji, v naskoku zavzeli Kitero in obpluli ves Peloponez ter sejali gorje.

[120] Kako silen je bil preobrat položaja, bi se dalo še najbolje spoznati, če bi primerjali mirovne pogodbe, sklenjene v času naše oblasti, in tiste, zapisane zdaj. Izkazalo se bo namreč, da smo tedaj omejevali kraljevo oblast, nekaterim naložili davke in mu preprečevali dostop do morja. Zdaj pa je on tisti, ki upravlja zadeve Grkov in ki vsakomur ukazuje, kaj mora početi; toliko da v državah ne nastavlja nadzornikov. [121] Kaj razen tega pa sploh še ostane? Mar ni imel glavne besede v vojni, mar ni kot pritan⁶ vodil mirovnega sporazuma, mar ne nadzira trenutnega dogajanja? Ali ne plujemo k njemu kakor k vladarju, kadar hočemo obdolžiti drug drugega? Ali ga ne imenujemo »veliki kralj«, kot da smo postali jetniki? Ali v medsebojnih vojnah ne polagamo upov vanj, ki bi nas oboje z veseljem uničil?

[122] Če smo premislili te reči, se je upravičeno jeziti nad trenutnimi razmerami, koprneti po našem vodstvu in grajati Spartance, ker so sprva vstopili v vojno, češ da bodo osvobodili Grke, naposled pa so jih toliko izdali in pripravili Jonce do tega, da so odpadli od naše države, iz katere so izšli in ki jih je velikokrat rešila, ter jih izdali barbarom, čeprav si svoje ozemlje lastijo proti njihovi volji in se nikoli niso nehali boriti proti njim.

[123] In takrat so negodovali, ker se nam je zdelo zakonito širiti svojo oblast nad nekatera ljudstva. Zdaj pa se nič ne brigajo zanje, ko so padli v tako hudo sužnost, ko ni dovolj, da morajo plačevati davek in gledati, kako njihove akropole zasedajo sovražniki, ampak poleg skupnih nesreč telesno trpijo huje kot naši kupljeni sužnji. Nihče izmed nas namreč ne muči svojih sužnjev tako, kot oni kaznujejo svobodne ljudi. [124] Največja izmed nesreč pa je ta, da so

5 Harmosti (ἀρμοστία) so bili spartanski vojaški poveljniki in vodje deseteric.

6 Pritani (πρωτάνεις) so bili v Atenah državni uradniki, ki so sestavljali pritanijo. To je bil organ izvršne oblasti, ki pa je bil odgovoren tudi za zunanje zadeve, npr. sprejem odposlancev.

se prisiljeni vojskovati prav v obrambo svoje sužnosti in se boriti proti tistim, ki jih imajo za vredne svobode, ter prestajati takšne vojne nevarnosti, v katerih bodo, če izgubijo, v hipu pogubljeni, če zmagajo, pa bodo v prihodnosti v še hujšem suženjstvu.

[125] Koga drugega je treba imeti za krivca teh dogodkov če ne Spartance? Čeprav imajo tako veliko moč, mirno gledajo svoje zaveznike, kako trpijo take strahote, medtem ko barbar z grško močjo utrjuje svojo oblast. Prej so tirane preganjali in pomagali ljudstvu, zdaj pa so se tako spremenili, da se borijo proti demokratičnim državam in pomagajo ustanavljati samovlade. [126] Mesto Mantineja so porušili, čeprav je bil mir že sklenjen, zavzeli so tebensko Kadmejo, zdaj pa oblegajo Olintčane in Fliuntčane ter pomagajo makedonskemu kralju Amintu, sicilskemu kralju Dioniziju in barbaru, ki vlada Aziji, da bi ti kar najbolj razširili svojo oblast. [127] Pa vendar; ali ni čudno, da voditelji Grkov postavijo enega moža za vladarja toliko ljudi, da jih ni lahko niti prešteti, največjim izmed držav pa ne pustijo niti tega, da bi imele oblast nad svojimi državljani, ampak jih silijo v sužnost ali jih pahnejo v najhujše nesreče? [128] Najhuje od vsega pa je gledati tiste, ki se imajo za upravičene do vodstva, kako se vsak dan vojskujejo proti Grkom, z barbari pa so sklenili večno zavezništvo.

[129] In naj nihče ne misli, da sem zlovoljen, ker sem vas na te reči spomnil preveč osorno, čeprav sem napovedal, da bom govoril o spravi. O Spartancih namreč nisem govoril tako zato, da bi pred drugimi ponižal spartansko državo, ampak da bi jih v njihovem mišljenju zaustavil, kolikor je z govorom pač mogoče. [130] Nemogoče pa jih je odvrniti od napak ali jih pregovoriti, da bi hoteli ravnati drugače, ne da bi ostro pograjali trenutne razmere. Imejmo tako govorjenje za obtoževanje, če ima kdo namen škodovati, ko pa kdo graja zavoljo koristi, to štejmo za opominjanje. Enakega govora se namreč ne sme razumeti enako, razen če je izveden z enakim namenom. [131] Kajti očitati jim imamo tudi to, da v korist svoje države silijo sosedo, da so jim heloti,⁷ za skupnost svojih zaveznikov pa ne storijo ničesar takega, čeprav bi lahko, če bi se le spravili z nami, vse barbore napravili za periojke⁸ celotne Grčije. [132] Pa vendar bi se morali tisti, ki so ponosni zaradi prirojenih lastnosti in ne zaradi srečne usode, veliko raje lotiti takih dejanj kot pa terjati davke od pomilovanja vrednih otočanov, ko vidijo, da so ti zaradi pomanjkanja zemlje prisiljeni obdelovati gore, medtem ko celinski prebivalci zaradi razsežnosti ozemlja večino zemlje puščajo neobdelano, pa so si s tisto, ki jo izkoriščajo, vseeno pridobili tolikšno bogastvo.

[133] Takole menim: če bi sem prispeli ljudje od drugod in postali opazovalci trenutnih razmer, bi nas oboje imeli za povsem brezumne, ker se tako spuščamo v nevarnosti zaradi malenkosti, ko pa bi lahko brezskrbno

7 Heloti (Ἑλωτες) so bili prebivalci Lakonije in Mesenije, ki so jih Spartanci zasužnjili in z njimi ravnali nadvse okrutno.

8 Izraz periojki (περίοικοι) se je splošno rabil za prebivalce podvrženih držav.

posedovali mnogo dobrin, in ker pustošimo lastno deželo, ne zmenimo pa se za to, da bi se okoristili z Azijo. [134] Za azijskega kralja pa ni nič koristnejše kot skrbeti za to, da se ne bomo nikoli nehali bojevati med seboj. A mi smo daleč od tega, da bi mu prekrižali načrte ali zanetili upor, tako daleč, da mu celo takrat, ko srečne okoliščine zanetijo upor, priskočimo na pomoč, da bi ga laže zadušil, in pustimo, da od dveh vojska na Cipru eno izkorišča, drugo pa drži v obroču, čeprav obe pripadata Grčiji. [135] Kajti uporniki so z nami v prijateljskih odnosih in so se zaupali Spartancem, najodličnejši del Tiribazove vojske in pehote pa so nabrali v teh krajih in večina mornarice je priplula iz Jonije. Ti bi veliko raje skupaj napadali Azijo kot pa se bojevali drug proti drugemu zaradi drobnarij. [136] Za te reči se nič ne pobrigamo, ampak se pričkamo o kikladskih otokih, medtem ko smo barbaru tako nepremišljeno predali toliko mest in tako močne sile. Tako nekaj od našega že ima, nekaj si namerava pridobiti, na nekaj preži, vse pa nas upravičeno prezira. [137] Dosegel je namreč, česar ni še nihče od njegovih prednikov: tako mi kot Spartanci priznavamo, da je Azija kraljeva last, grške države pa ima pod tako popolno oblastjo, da ene izmed njih ruši do tal, v drugih pa gradi utrdbe. In do vsega tega je prišlo zaradi naše nespameti, ne pa zaradi njegove moči.

[138] Pa vendar nekateri občudujejo veličino kraljeve moči in pravijo, da je težaven nasprotnik; pri tem naštevajo, kako veliko sprememb je že povzročil v škodo Grkov. Jaz pa mislim, da ti, ki tako govorijo, ne odvrtaajo vojne, pač pa priganjajo k njej. Kajti če bo težaven vojni nasprotnik celo tedaj, ko bomo mi složni, on pa sredi nemirov, se ga je gotovo treba silno bati v trenutku, ko bi se razmere barbarov uredile in bi delovali složno, mi pa bi bili drug do drugega naravnani sovražno, kakor smo zdaj. [139] A tudi če sicer pritrjujejo mojim besedam, ne sodijo pravilno o njegovi moči. Če bi namreč pokazali, da je nekoč hkrati nadvladal obe državi, bi nas tudi zdaj po pravici poskušali prestrašiti. Če pa se to ni zgodilo, ampak se je, ko smo bili mi in Spartanci sovražniki, postavil na stran enih ali drugih in napravil njihove dosežke sijajnejše, to ni noben dokaz njegove moči, kajti v takih okoliščinah so majhne sile velikokrat nagnile tehtnico v eno stran. Tudi za Hiošane bi namreč lahko rekel, da so bili tisti, katerim so se odločili pridružiti, močnejši na morju. [140] Toda ni pravilno soditi o kraljevi moči glede na to, kar se je zgodilo s pomočjo enih izmed nas, ampak po bojih, v katerih se je bojeval sam zase.

In naprej: kaj je ob uporju v Egiptu ukrenil proti njegovim prebivalcem? Ali ni v to vojno poslal najodličnejših Perzijcev, Abrokoma, Titravsta in Farnabaza, ti pa so tam ostali tri leta in več hudega utrpeli kot pa ga zadali, naposled pa se tako sramotno umaknili, da uporniki zdaj niso več zadovoljni s svobodo, ampak hočejo celo širiti svojo oblast nad sosednje dežele? [141] Potem se je vojskoval proti Evagori, ki vlada le enemu mestu in je v pogodbi izročen sovražniku.⁹ Ker prebiva na otoku, je že prej utrpel poraz na morju,

⁹ Evagora je bil kralj Salamine na Cipru. Leta 387 ni hotel pristopiti k Antalkidovemu miru, zato

za obrambo dežele pa ima le tri tisoč peltastov, a kralj vseeno ne more v boju premagati tako majhne vojske, temveč je za to porabil že šest let. In če se sme sklepati na prihodnost po preteklosti, gre prej pričakovati, da se bo uprl nekdo drug, preden bo on prisiljen v predajo – tako počasen je kralj v dejanjih. [142] V vojni za Rodos je užival naklonjenost spartanskih zaveznikov zaradi njihove nejevolje nad spartansko politiko, izkoriščal je našo mornarico, njegov vojskovodja pa je bil Konon, najsposobnejši izmed naših poveljnikov, ki je bil najzvestejši Grkom in najizkušenejši v bojnih preizkušnjah. A čeprav je dobil tako izvrstnega pomočnika, je pustil, da je le sto trier tri leta oblegalo mornarico, ki je branila Azijo, vojakom pa petnajst mesecev ni dal plačila, tako da bi, kar se tiče njega, že večkrat odšli, zaradi poveljnika in zavezništva, sklenjenega pri Korintu, pa so le s težavo zmagali v pomorski bitki. [143] In to so najbolj kraljevski in najveličastnejši izmed njegovih dosežkov, o katerih nikoli ne nehajo govoriti tisti, ki hočejo poveličevati dosežke barbarov.

Tako nihče ne more trditi, da primerov ne uporabljam ustrezno ali da se mudim ob malenkostih, pomembne dosežke pa puščam v nemar. [144] Prav zaradi tega očitka sem omenil najiminitnejša izmed njegovih del, ne da bi pri tem pozabil, da je Derkilidas s tisoč hopliti razširil oblast nad Ajolido, Drakon pa osvojil Atarnejo, zbral tri tisoč peltastov in opustil mizijsko planoto, da je Timbrion z vojsko, le malo večjo od te, vkorakal v Lidijo in jo vso izropal, Agezilaj pa bi s Kirovo vojsko¹⁰ skorajda zavzel ozemlje tostran reke Halis.

[145] In ni se treba zbiti niti vojske, ki se potika okoli s kraljem, niti poguma pravih Perzijcev.¹¹ Tudi o njih so namreč udeleženci pohoda s Kirov jasno dokazali, da niso nič boljši od onih pri morju. A sploh ne omenjam drugih bitk, v katerih so bili premagani, in predpostavljam, da so bili tedaj med seboj sprti ter se niso hoteli srčno boriti proti kraljevemu bratu. [146] A ko so se po Kirovi smrti združili vsi prebivalci Azije, so se v ugodnih okoliščinah vojskovali tako sramotno, da so tisti, ki so vajeni slaviti perzijski pogum, ostali brez besed. Napadli so namreč šest tisoč Grkov, pa ne izbranih po plemenitosti, ampak tiste, ki zaradi revščine niso mogli živeti v svoji državi, ki niso poznali dežele in so ostali brez zaveznikov, izdani od soborcev in brez poveljnika, ki so mu sledili. [147] A Perzijci so bili toliko slabši od njih, da si je kralj, obupan nad takratnim položajem in nezaupljiv do svojih sil, drznil med premirjem prijeti poveljnike pomožnih čet, da bi s tem protipostavnim dejanjem zmedel vojsko, in se je raje pregrešil nad bogovi kot da bi se spustil v odprti boj z njimi. [148] Ker pa mu zvijača ni uspela in so vojaki ostali skupaj ter pogumno prenesli nesrečo, jim je poslal za spremstvo Tisaferna in konjenike. Čeprav so ti vso pot spletkarili proti njim, so vendarle prispeli na

so mu Atene odrekle podporo in se je moral sam boriti proti Perzijcem. Izokrat je sestavil govor, naslovljen z njegovim imenom, v katerem ga prikazuje kot idealnega vladarja.

10 Spartanski kralj Agezilaj II. je leta 395 s pomočjo vojske Kira ml. premagal več perzijskih mest v Frigiji in Lidiji. Prim. Xen. Hell. 3.4.20.

11 Izokrat s prvim izrazom misli na perzijske plemiče, ki so bili kraljeva osebna garda, za »prave« Perzijce pa imenuje perzijske vojake iz notranjosti države.

cilj, kakor da imeli le častno spremstvo; najbolj so se bali nenaseljenega dela dežele in za največjo srečo so imeli, če so naleteli na kar največ sovražnikov. [149] V glavnem: niso prišli zaradi plena niti niso zavzeli kakšne vasi, ampak so se podali v boj proti samemu kralju in prišli nazaj varneje od tistih, ki k njemu prihajajo kot poslanci zaradi prijateljstva. Zato se mi zdi, da so Perzijci povsod jasno pokazali svojo bojazljivost. Veliko bitk so izgubili na azijski obali in ko so vkorakali v Evropo, so bili zato kaznovani – eni izmed njih so namreč bedno propadli, drugi pa se sramotno rešili. Naposled pa so postali tarča posmeha tako rekoč pred obzidjem kraljeve palače.

[150] In nič od tega se ni pripetilo brez razloga, ampak se je zgodilo po naravi. Kajti ni mogoče, da bi bili ljudje, ki imajo tako vzgojo in oblast, deležni katere koli druge vrline ali da bi v bitkah postavljali znamenja zmage nad sovražniki. Kako bi namreč lahko ob njihovem načinu življenja zrasel sposoben poveljnik ali pogumen vojak, ko pa jih je večina nedisciplinirana drhal, ki še ni izkusila nevarnosti, preveč razpuščena za boj in bolje izurjena za suženjstvo kot so pri nas sužnji? [151] Tisti izmed njih, ki uživajo največji ugled, pa niso nikoli živeli enakopravno, v sobivanju ali državljansko, ampak ves čas preživljajo tako, da z enimi ravnajo prevzetno, drugim pa sužnjujejo, tako pa se človeška narava utegne kar najbolj izpriditi. Svoja telesa razvajajo z bogastvom, njihov duh pa je ponižen in bojazljiv, ker so podvrženi samovladi. Pred samo kraljevo palačo jih preiskujejo, mečejo se na tla in se na vse načine trudijo klečeplaziti. Umrljivemu možu se mečejo pred noge in ga imenujejo božanstvo, za bogove pa se brigajo manj kot za ljudi. [152] Zato tisti izmed njih, ki prihajajo dol k morju in jim pravijo satrapi, ne delajo sramote tamkajšnji vzgoji, ampak vztrajajo pri istih navadah: do prijateljev so nezvesti, pred sovražniki pa boječi, po eni strani živijo klečeplazno, po drugi pa ošabno, zaveznike zaničujejo, sovražnikom pa laskajo. [153] Agezilajevo vojsko so osem mesecev oskrbovali s svojimi sredstvi, tiste, ki so se borili zanje, pa so dvakrat toliko časa pustili brez plačila. In tistim, ki so zavzeli Kisteno, so razdelili sto talentov, s tistimi, ki so se skupaj z njimi bojevali proti Kiru, pa so ravnali slabše kot z ujetniki. [154] Da povem na kratko in ne s posameznimi primeri, ampak na splošno: ali se kdo izmed tistih, ki so se borili proti njim, ni vrnil iz vojne kot zmagovalec? In kdo izmed tistih, ki so se jim uklonili, ni v mukah podlegel? Mar si niso drznili usmrtiti Konona, ki je poveljeval vojski za Azijo in uničil spartanske sile, Temistokla, ki jih je v korist Grčije premagal na morju, pa so imeli za vrednega največjih darov? [155] Zakaj bi torej morali ceniti prijateljstvo tistih, ki kaznujejo dobrotnike, tistim, ki jim škodujejo, pa se tako odkrito prilizujejo? Proti komu od nas se niso pregrešili? Kdaj so prenehali spletkariti proti Grkom? Kaj našega ni mrzko njim, ki so si v prejšnji vojni upali ropati in požigati celo božje kipe in svetišča? [156] Zato si tudi Jonci zaslužijo hvalo, ker so zaradi požganih svetišč prekleli tiste, ki bi se jih dotaknili ali jih hoteli znova postaviti takšna, kot so bila nekoč, pa ne ker ne bi imeli od kod vzeti sredstev za obnovo, ampak da bi bil to zanamcem

opomin na barbarsko brezbožnost in da ne bi nihče zaupal tistim, ki si drznejo tako grešiti proti temu, kar je božje, ampak da bi se jim izogibali in se jih bali. Videli so namreč, da se niso vojskovali le proti nam kot ljudem, ampak celo proti temu, kar je posvečeno bogovom.

[157] Marsikaj takega pa imam povedati tudi o naših državljanih. Tudi ti se namreč z drugimi ljudmi, s katerimi so bili kdaj v vojni, hkrati pobotajo in pozabijo na sovražnost, celinskim prebivalcem¹² pa niso hvaležni niti tedaj, ko zanje storijo kaj dobrega; tako trajen je srd, ki ga čutijo do njih. Naši očetje so mnoge obsodili na smrt zaradi privrženosti Medijcem, v skupščini pa še zdaj pred obravnavo katere koli zadeve preklinjajo vsakega državljana, ki se pogaja s Perzijci; Evmolpidi in Keriki¹³ med posvetitvijo v misterije zaradi sovraštva do njih tudi drugim barbarom prepovedujejo udeležbo pri obredih. [158] Sovrašтво do njih je tako zakoreninjeno v naši naravi, da se, celo kar zadeva zgodbe, najraje zadržujemo ob tistih o trojanski in perzijskih vojnah, iz katerih se lahko poučimo o njihovih nesrečah. Ugotovili bi lahko, da so zaradi vojne proti barbarom bile zložene himne, zaradi tistih proti Grkom pa so nastale žalostinke, in da se prve pojejo ob praznikih, drugih pa se spominjamo v nesreči. [159] Mislim pa, da je tudi Homerjevo pesništvo bolj zaslovelo, ker je obdal s takšno slavo tiste, ki so se borili proti barbarom, in da so zaradi tega naši predniki sklenili dati častno mesto njegovi umetnosti na glasbenih tekmovanjih in pri vzgoji mladine, zato da bi se s pogostim poslušanjem epov na pamet naučili sovražnost, ki je med njimi in nami, ter si s posnemanjem vrlin bojevnikov pred Trojo prizadevali za dejanja, podobna njihovim.

[160] Zato mislim, da je polno razlogov za boj proti njim, najpomembnejši od teh pa je trenutna priložnost, ki je ne smemo zamuditi. Sramotno je namreč, če ne izkoristiš priložnosti, ko se ponudi, in se spomniš nanjo, šele ko je že mimo. Kaj bi si lahko še želeli, da bi bilo na naši strani, ko se odpravljamo na vojno s kraljem, ob vsem, kar je že? [161] Ali nista od njega odpadla Egipt in Ciper, ali nista Fenicija in Sirija opustošeni zaradi vojne, ali niso Tira, zaradi katerega je bil zelo samozavesten, zavzeli njegovi sovražniki? Od mest v Kilikiji jih imajo večino v oblasti naši zavezniki, ostalih pa si ni težko pridobiti. Likije ni nikoli osvojil nihče izmed Peržanov. [162] Namestnik v Kariji Hekatomnos je v resnici že zdavnaj odpadel od njega in bo to potrdil, ko bomo mi to hoteli. Od Knida do Sinope Azijo naseljujejo Grki, ki jih ni treba prepričevati, da bi se borili, ampak se jih samo ne sme ovirati. Zakaj bi pri takih izhodiščih in tako hudi vojni, ki preti Aziji z vseh strani, morali silno natančno preiskovati, kaj se bo zgodilo? Ker so slabši od naših majhnih oddelkov, je jasno, v kakšnem položaju bi se znašli, če bi se bili prisiljeni bojevati proti nam vsem.

[163] Tako je torej: če bi barbar okreplil oblast nad obmorskimi mesti in v njih postavil močnejšo obrambo od zdajšnje, bi morda tisti izmed otokov, ki

¹² T. j. Perzijcem.

¹³ Svečeniški družini, ki sta skrbeli za elevzinske misterije.

ležijo blizu celine, kot so Rodos, Samos in Hios, odpadli od nas in se nagnili na njegovo stran. Če pa bi jih prej zavzeli mi, bi prebivalci Lidije, Frigije in drugih više ležečih pokrajin bili najbrž podložni tistim, ki bi napadali od tam. [164] Zato moramo pohiteti in ne smemo prav nič odlašati, da nas ne bi doletelo to, kar je naše očete. Ker so namreč prišli kasneje kot barbari in zapustili nekatere izmed zaveznikov, so se bili maloštevilni prisiljeni bojevati proti mnogoštevilnim, čeprav bi lahko prej prišli na celino in z vso grško vojsko eno za drugim premagali vsako izmed ljudstev. [165] Kajti izkazalo se je, da tisti, ki se bojuje proti ljudem, zbranim iz mnogih krajev, ne sme čakati, dokler ne napadejo, ampak mora iti nadnje, ko so še razkropljeni. Oni so sicer kljub začetni napaki še vse popravili, tako da so prestali najhujše preizkušnje, mi pa bomo, če bomo preudarni, že od začetka pazljivi in poizkusili prvi pripeljati vojsko v Lidijo in Jonijo, [166] saj vemo, da kralj vlada tudi celinskim prebivalcem, pa ne po njihovi volji, ampak ker je okoli sebe zbral večjo vojsko, kot jo ima kdorkoli od teh posamič. Če bi tja prepeljali močnejšo vojsko od njegove, kar bi zlahka storili, če bi hoteli, bi brezskrbno uživali sadove vse Azije. In veliko bolj častno se je bojevati z njim za njegovo kraljestvo kot se med seboj prepirati za prvenstvo.

[167] Prav bi bilo začeti vojno v času zdajšnje mladine, da bi tisti, ki so imeli svoj delež nesreč, užili tudi del dobrin in ne bi vsega časa prebili v bedi. Dovolj je preteklosti – kaj strašnega se v njej ni zgodilo? V človeški naravi je mnogo slabosti, sami pa smo jih iznašli še več od tistih neizogibnih ter zanetili vojne in medsebojne razprtije. [168] Tako nekateri v nasprotju z zakonom umirajo v svoji državi, drugi se z otroki in ženami potikajo po tujini, mnogi pa so zaradi pomanjkanja vsakodnevnih potrebščin prisiljeni služiti kot najemniki in umirajo v boju proti prijateljem na strani sovražnikov. Nad temi rečmi ni nihče nikdar negodoval, pač pa se zdi ljudem prav objokovati nesreče, ki si jih izmišljajo pesniki, mirno pa gledajo veliko, strašno trpljenje, ki ga poraja vojna, in so tako brez usmiljenja, da se celo bolj veselijo nesreč drug drugega kot pa svoje lastne sreče. [169] Verjetno bi mnogi zasmehovali mojo nespametnost, ker tožim nad nesrečami posameznih mož v takih trenutkih, ko je Italija opustošena, Sicilija pa zaslužnjena, ko so bila tako sijajna mesta prepuščena barbarom, ostali Grki pa so v silnih nevarnostih.

[170] Čudim se tistim, ki imajo oblast v državah, če se jim zdi prav, da so ponosni, čeprav niso bili za rešitev tako pomembnih zadev nikoli sposobni storiti ničesar ne z besedami ne s premislekom. Če bi namreč bili vredni svoje zdajšnje slave, bi morali zanemariti vse ostalo in ponuditi predloge ter nasvete glede vojne proti barbarom. [171] Morda pa bi kaj dosegli. Pa tudi če bi prej obupali, bi nam vseeno zapustili svoje besede kakor prerokbe za prihodnost. Tako pa se tisti, ki uživajo največji ugled, ukvarjajo z nepomembnostmi, nam, ki se držimo proč od politike, pa so prepustili svetovanje o tako pomembnih zadevah.

[172] Pa vendar: kolikor bolj bojazljivi so naši voditelji, toliko marljiveje moramo ostali razmišljati, kako se bomo rešili iz trenutnih sovražnosti.

Zdaj namreč zaman pripravljamo mirovne pogodbe, saj ne končujemo vojn, ampak jih prelagamo in čakamo na priložnost, ko bomo lahko drug drugemu prizadejali kakšno neozdravljivo zlo.

[173] Teh naklepov se moramo znebiti in se posvetiti dejanjem, zaradi katerih bomo v svojih mestih bivali varneje in bomo med seboj bolj zaupljivi. Moje besede o tem so preproste in enostavne: ni mogoče živeti v trdnem miru, razen če skupaj začnemo vojno proti barbarom, niti ne moremo Grki biti složni, dokler ne izkusimo koristi in nevarnosti istih sovražnikov. [174] Ko se bo to zgodilo, ko bo v našem življenju konec pomanjkanja, ki razdira prijateljstva, sprevrča sorodstvene vezi v sovraštvo in vse ljudi vodi v vojne in upore, ne bo mogoče, da ne bi bili složni, in bomo čutili resnično medsebojno naklonjenost. Zato moramo zavoljo vsega doseči, da kar najhitreje spravimo tukajšnjo vojno v notranjost dežele. Kajti edina korist, ki bi jo imeli od bojevanja med seboj, bi bila naša odločitev, da izkušnje, ki smo jih pridobili ob tem, uporabimo proti barbaru.

[175] Toda ali ne bi bilo zaradi mirovne pogodbe morda prav počakati, ne pa hiteti in prehitro začeti vojne? Države, ki so s to pogodbo postale svobodne, so namreč hvaležne kralju, češ da so to samostojnost dobile po njegovi zaslugi, tiste, ki so padle v roke barbarov, pa dolžijo predvsem Spartance, nato pa tudi ostale, ki so pristopili k miru, da so jih oni prisilili v suženjstvo. Ampak mar ne bi bilo treba razdreti teh sporazumov, na podlagi katerih je nastalo mnenje, da barbar skrbi za Grčijo in je čuvar miru, nekateri izmed nas pa jo sramotijo in ji škodujejo? [176] Od vsega pa je najbolj smešno to, da izmed reči, zapisanih v sporazumu, branimo ravno najslabše. Kajti tisti sklepi, ki dajejo otokom in mestom v Evropi samostojnost, so bili že zdavnaj prelomljeni in so zaman zapisani na stelah.¹⁴ Tisti, ki nam prinašajo sramoto in zaradi katerih smo prepustili Perzijcem mnogo zaveznikov, pa ostajajo v veljavi in jih imamo vsi za pravnomočne. Te je treba odstraniti in se jih ne sme pustiti niti en dan; imeti jih moramo za ukaze, ne pa za pogodbo. Kdo namreč ne ve, da je pogodba to, kar je pravično in vzajemno za oboje, ukaz pa tisto, kar enim po krivici škoduje? [177] Zato lahko tudi upravičeno obtožimo poslance, ki so se pogajali za ta mir, da so, čeprav so jih poslali Grki, sklenili pogodbo v korist barbarov. Če so namreč sklenili, da mora vsak bodisi obdržati lastno ozemlje bodisi vladati tudi ozemlju, ki ga je osvojil, ali pa imeti oblast nad ozemljem, nad katerim je imel oblast ob sklenitvi miru, bi morali jasno določiti eno od teh možnosti, postaviti skupno načelo pravičnosti in na tej podlagi skleniti pogodbo. [178] Toda naši in spartanski državi niso dodelili nobene časti, barbara pa so imenovali za vladarja vse Azije, kot da bi mi odšli v vojno zanj ali kot da bi perzijska oblast obstajala že od davnine, mi pa bi ravnokar ustanavljali svoja mesta, čeprav imajo oni to visoko vlogo šele od nedavnega, mi pa smo vodilna sila med Grki že ves čas.

[179] Mislim, da bom na tak način še bolje prikazal sramoto, ki se nam

¹⁴ Besedilo zakonov in pogodb so navadno vklesali v stebre (stele) blizu svetišč.

je zgodila, in kraljev pohlep. Vsa zemlja, ki leži pod nebom, je razdeljena na dvoje – enemu delu pravimo Azija, drugemu pa Evropa. Po pogodbi si je vzel polovico, kot da si deli ozemlje z Zevsom, ne pa sklepa pogodbo z ljudmi. [180] In slednjo nas je prisilil vklesati na kamnite stebre ter jih postaviti v javna svetišča – veliko lepše znamenje zmage od tistih, ki se jih postavlja po bitkah. Ta namreč stojijo v znak majhnih dosežkov in enega uspeha, tisti pa so spomin vse vojne in ponižanja celotne Grčije.

[181] Prav je, da smo zaradi tega ogorčeni in razmišljamo, kako bomo dobili zadoščenje za preteklost in pravilno uredili prihodnost. In sramota je, da se nam v zasebnosti zdi primerno imeti barbare za sužnje, kot država pa mirno gledamo, kako so tako številni izmed naših zaveznikov sužnji njim. Sramotno je, da so se tisti, ki so živeli v času trojanske vojne, zaradi ene ugrabljene ženske vsi skupaj tako razsrdili spričo žrtev krivice, da se niso nehali bojevati, dokler niso opustošili države tistega, ki si je drznil storiti zločin, [182] mi pa, ko trpi sramoto vsa Grčija, ne izvedemo skupnega maščevanja, čeprav bi lahko dosegli reči, vredne molitev. Edino ta vojna je namreč boljša od miru, saj je bolj podobna svečanemu poslanstvu kot pa bojnemu pohodu, koristila pa bi obojim – tako tistim, ki želijo živeti v miru, kot onim, ki so željni boja. Prvi bi namreč lahko brezskrbno želi sadove svojega imetja, drugi pa bi si lahko prisvojili veliko bogastvo iz imetja drugih.

[183] Kdor bi razmišljal na široko, bi ugotovil, da bi bil takšen podvig za nas silno koristen. Povejte, proti komu se morajo boriti tisti, ki ne želijo širiti svojega ozemlja, ampak stremijo za samo pravico? Mar ne proti tistim, ki so že nekoč prej prizadejali škodo Grčiji, ki tudi zdaj kujejo načrte zoper nas in so sploh že ves čas tako nastrojeni proti nam? [184] In komu po pravici zavidajo tisti, ki niso povsem brez poguma, a so zmerni v tej lastnosti? Mar ne tistim, ki so si pridobili oblast, večjo od človeške, vredni pa so manj od največjih nesrečnežev med nami? In proti komu se spodobi boriti tistim, ki hkrati želijo ravnati pobožno in se ozirajo na lastno korist? Ali ne proti tistim, ki so njihovi naravni nasprotniki in dedni sovražniki, ki si lastijo največ dobrin, a so jih najmanj sposobni braniti? Mar niso oni zajeti v vsem tem?

[185] Poleg tega niti ne bomo obremenjevali drugih držav s tem, da bi iz njih nabirali vojake, kar je zdaj, v naši medsebojni vojni, zanje zelo obremenjujoče. Mislim namreč, da bodo tisti, ki bodo hoteli ostati doma, veliko redkejši od tistih, ki se bodo želeli pridružiti pohodu. Kajti kdo, pa naj bo mlad ali star, je tako brezbrizen, da ne bo hotel biti del vojske pod poveljstvom Atencev in Spartancev, nabrane zavoljo svobode naših zaveznikov, odposlane iz vse Grčije in na pot maščevanja nad barbari? [186] Kako veliko slavo, spomin in ugled, si moramo misliti, bodo uživali, če preživijo, ali zapustili za seboj, če umrejo, ti, ki se bodo proslavili s takimi dejanji? Kajti če so tiste, ki so se borili proti Aleksandru¹⁵ in zavzeli le eno mesto, imeli za vredne tako velike

¹⁵ Aleksander je drugo ime za Parisa.

hvale, kakšne hvalnice šele lahko pričakujemo, da si bodo pridobili zavojevalci celotne Azije? Kajti kdo izmed tistih, ki so sposobni zlagati pesmi ali so večči v sestavljanju govorov, se ne bo potrudil in skrbno preudarjal v želji, da bi za vse večne čase zapustil spomenik svojemu umu in hkrati njihovemu pogumu?

[187] V tem trenutku nisem več istega mišljenja, kot sem bil na začetku govora. Takrat sem namreč verjel, da bom lahko primerno spregovoril o svoji temi, zdaj pa ne dosegam njene veličine, ampak mi je ušlo veliko od tega, kar sem nameraval povedati. Zatorej morate sami skupaj premisliti, kakšno silno blagostanje bi dosegli, če bi vojno, ki jo zdaj bijemo med seboj, usmerili nad celinske prebivalce in spravili blagostanje iz Azije v Evropo. [188] In ne smete oditi le kot poslušalci, ampak morajo tisti, ki so sposobni dejanj, spodbujati drug drugega, da bi poskušali spraviti našo in spartansko državo; tisti, ki tekmujejo v govorništvu, pa morajo nehati pisati o posojilih¹⁶ in drugih rečeh, o katerih govorijo sedaj, in tekmovati s tem govorom ter usmeriti svoje misli v to, kako bodo o istih rečeh govorili bolje od mene. [189] Naj imajo v mislih, da se tistim, ki obljublajo velike reči, ne spodobi muditi ob nepomembnostih ali govoriti reči, od katerih se ne bo prav nič izboljšalo življenje tistih, ki so jih prepričali, ampak morajo govoriti o tem, česar udejanjenje bo njih same rešilo sedanje stiske in povzročilo, da bodo v njih videli izvor velikega blagostanja za vse ostale.¹⁷

16 Drugi možen prevod bi bil: *o mojem govoru o posojilu*. Izokrat je namreč napisal govor *Proti Evtinu*, v katerem obtožuje nekega posojilojemalca, češ da je hotel posojilo utajiti. Ta govor je sprožil vrsto literarnih odzivov v obliki govorov Antistena, Spevzipa in Lizija.

17 Na tem mestu naj se od srca zahvalim profesorju dr. doc. Branetu Senegačniku, na čigar pobudo sem se sploh lotila prevajanja celotnega govora in ki mi je požrtvovalno priskočil na pomoč s svojimi natančnimi popravki ter domiselnimi idejami pri trenju prevajalskih orehov – teh pri Izokratu vsekakor ne manjka.